

Funktionsrätt Ålands alternativrapport till FN

Rapporten handlar om situationen
för personer med funktionsnedsättning på Åland

Rapporten skickades till FN:s kommitté för rättigheter
för personer med funktionsnedsättning i juni 2023

Inledning till rapporten

Den här rapporten handlar om hur personer som bor på Åland och har en funktionsnedsättning upplever sin situation.

Den handlar också om hur bra deras rättigheter uppfylls.

Informationen i rapporten har samlats in av organisationen Funktionsrätt Åland.

Rapporten skickas till Förenta nationerna som också kallas FN.

I den här rapporten skriver vi i fortsättningen FN.

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är en samling regler.

I konventionen står vilka rättigheter alla personer med funktionsnedsättning borde ha.

I den här rapporten kallas FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning för funktionsrättskonventionen eller bara konventionen.

I den här rapporten står det att det finns en del problem för personer med funktionsnedsättning som bor på Åland.

Vissa saker i samhället fungerar men en del rättigheter uppfylls inte tillräckligt bra.

I den här rapporten finns förslag på vad som kan göras för att situationen ska bli bättre.

Vad är en alternativrapport?

De mänskliga rättigheterna gäller för alla människor.

Funktionsrättskonventionen finns för att skyddet av de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ska bli bättre. Alla har rätt att vara med i samhället och att leva självständiga liv.

Finland har ratificerat FN:s funktionsrättskonvention. Det betyder att staten Finland har godkänt och undertecknat konventionen. När en stat har ratificerat konventionen ska det landet skapa en sådan lagstiftning och ha en sådan funktionshinderpolitik att rättigheterna för personer med funktionshinder uppfylls.

Länderna som har skrivit under konventionen ska skicka en rapport till en kommitté i FN. I rapporten ska det stå vad man har gjort för att uppfylla konventionen.

Organisationer som jobbar för personer med funktionsnedsättningar kan också lämna in en rapport till FN. Den rapporten kallas för en alternativrapport. I alternativrapporten kan organisationerna berätta om situationen för personer med funktionsnedsättning. I alternativrapporten kan organisationer också skriva om vad som inte fungerar tillräckligt bra i samhället

för personer med funktionsnedsättning.

Finland och Åland skrev under konventionen år 2016 och den första rapporten från Finland lämnades in till FN år 2019.

Nu har Funktionsrätt Åland och organisationen Handikappforum tagit fram var sin alternativrapport som lämnats in till FN.

I de här rapporterna står det vad funktionshinderorganisationerna tycker att borde göras.

Det är första gången alternativrapporter om hur den här konventionen har lämnats in från Finland och Åland.

Funktionsrätt Åland – vilka är vi?

Funktionsrätt Åland är en intresseorganisation som arbetar för personer med funktionsnedsättning på Åland.

Tidigare hette förbundet Ålands handikappförbund men förbundet bytte namn våren 2023.

Förbundet grundades år 1988 och har 11 medlemsföreningar med cirka 4300 medlemmar.

De här föreningarna hör till förbundet Funktionsrätt Åland:

- Demensföreningen på Åland
- DUV på Åland
- Diabetesföreningen på Åland
- föreningen Vårt Hjärta
- NPF Åland
- Ålands Cancerförening
- Ålands Hörselförening
- Ålands Intresseförening för psykisk hälsa – Reseda
- Ålands Neurologiska förening
- Ålands Reumaförening
- Ålands Synskadade

Tillsammans med medlemsföreningarna representerar förbundet en stor del av dem som lever med en funktionsnedsättning på Åland.

Förbundet arbetar med påverkansarbete och bevakar och främjar mänskliga rättigheter.

Vad innehåller rapporten?

I maj och juni år 2020 gjorde förbundet Funktionsrätt Åland en enkätundersökning och ställde frågor till olika personer. 202 personer svarade på enkäten. Den här rapporten bygger på svaren i enkäten.

Frågorna handlade om åren 2016–2020 och de som svarade är personer som har en funktionsnedsättning. Enkäten innehöll flera öppna frågor där de som svarade kunde berätta om sina erfarenheter med egna ord.

Under hösten 2022 och våren 2023 har Funktionsrätt Åland samlat in nytt material som tillägg till enkäten. Det nya materialet har samlats in via fem intervjuer med personer som har en funktionsnedsättning och med personer som är anställda inom förbundets medlemsföreningar eller personer som är med i föreningarnas verksamhet.

Funktionsrätt Åland har också samlat in statistik, alltså sifferuppgifter, och intervjuat sakkunniga.

Funktionsrätt Åland har valt ut vissa artiklar i konventionen som vi har med i rapporten. Artiklar är delar av en konvention.

Varje artikel handlar om ett ämne
och om vilka rättigheter
personer med funktionsnedsättning
ska ha när det gäller just det ämnet.
Vid varje artikel berättar vi först
hur det står i originaltexten i konventionen
och sen kommer en lättläst förklaring.
Originaltexten står med fetstil.

Artiklarna som vi har valt ut är:

- 4.3** Allmänna åtaganden,
som handlar om lagstiftning och beslutsfattande
- 5** Jämlikhet och icke-diskriminering
- 6** Kvinnor med funktionsnedsättning
- 7** Barn med funktionsnedsättning
- 8** Bättre kunskaper om situationen
för personer med funktionsnedsättning
- 9** Tillgänglighet
- 18** Rätt till fri rörlighet och medborgarskap
- 19** Rätt att leva självständigt och delta i samhället
- 20** Personlig rörlighet
- 22** Respekt för privatlivet
- 24** Utbildning
- 25** Hälsa
- 26** Habilitering och rehabilitering
- 27** Arbete och sysselsättning
- 28** Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Artiklarna i FN:s funktionsrättskonvention

Allmänna åtaganden som handlar om lagstiftning och beslutsfattande

Så här står det i konventionen:

De stater som skrivit på konventionen ska samråda med och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning genom de organisationer som företräder dem.

Det här betyder att funktionshinderorganisationerna och deras medlemmar ska få vara med och påverka.

De som bestämmer i ett land eller på en ort ska vara i kontakt med personer med funktionsnedsättning och diskutera med dem.

Personer med funktionsnedsättning ska få säga sin åsikt om sådant som gäller dem.

På Åland har man ordnat det här genom att ha en grupp som heter Rådet för personer med funktionsnedsättning. Rådet grundades år 2016 och ska arbeta för att personer med funktionsnedsättningar får vara med och påverka i frågor som gäller dem själva. Personer från organisationen Funktionsrätt Åland är med i rådet.

Funktionsrätt Åland har en tillgänglighetsgrupp som gärna kommer och kontrollerar tillgängligheten på offentliga platser.

Olika myndigheter kan be gruppen komma och berätta sin åsikt om nya byggplaner

eller komma och testa om en byggnad är tillgänglig.

Gruppen skulle önska

att de blir inbjudna tillräckligt tidigt,
redan när man planerar nya offentliga lokaler
eller när gamla byggnader ska renoveras.

Nu är det så att gruppen ofta bjuds in så sent
att det inte mera går att påverka byggandet.

Förbundet Funktionsrätt Åland

har en yttrandegrupp där representanter
från olika medlemsföreningar är med.

Yttrandegruppen kan bland annat
kommentera olika lagförslag.

Det är viktigt

att landskapsregeringen oftare erbjuder
personer med funktionsnedsättningar
möjlighet att delta i beslutsfattandet
och att bli hörda.

Våra rekommendationer:

- Öka möjligheten för organisationer
som arbetar för personer med funktionsnedsättning
att bli hörda av beslutsfattare.
Det är viktigt att myndigheterna gör något
åt de saker som organisationerna har berättat
att inte fungerar bra.
- Tillgänglighet ska tas i beaktande
redan då man planerar offentliga byggnader
eller andra viktiga offentliga platser.

Jämlikhet och icke-diskriminering

Så här står det i konventionen:

Diskriminering på grund av funktionsnedsättning ska förbjudas och konventionsstaterna ska ge alla rätt till skydd mot diskriminering. Alla människor är lika inför lagen och ska ha samma skydd och förmåner. Skäliga anpassningar ska tillhandahållas.

Det här betyder att det ska vara förbjudet att diskriminera någon för att den har en funktionsnedsättning. Diskriminering kan vara att någon behandlas sämre än andra och att man inte har samma rättigheter som andra för att man har en funktionsnedsättning.

Alla ska ha rätt till skydd mot diskriminering. Alla människor ska ha samma skydd och samma förmåner. Staterna ska anpassa och hjälpa till om det behövs så att personer med funktionsnedsättning kan leva som andra.

På Åland finns en ombudsman som man kan ta kontakt med om man tycker att man har blivit orättvist behandlad eller diskriminerad.

En förnyad diskrimineringslag började gälla på Åland 1.1 2023.

I den står att till exempel myndigheter, arbetsgivare, skolor och sådana som erbjuder tjänster

ska behandla alla lika och göra rimliga anpassningar för personer med funktionsnedsättning.

Man ska alltså göra sådana anpassningar som en person med funktionsnedsättning behöver och som är möjliga att göra.

Vad som är rimlig anpassning kan variera.

Det kan vara att installera en hiss i ett hus så att en person som rör sig med rullstol kan ta sig fram eller att viktig information finns i lättläst form.

Det är speciellt viktigt att offentliga verksamheter och myndigheter är tillgängliga eftersom det är en viktig rättighet att kunna besöka myndigheter och sköta sina ärenden.

Offentliga verksamheter är bland annat sådant som ordnas av kommunen och där alla borde få delta, som till exempel skolan.

En myndighet är en organisation som har makt som till exempel polisen eller tullen.

Personer med funktionsnedsättning som svarade på Funktionsrätt Ålands enkät svarar lite olika om diskriminering och bemötande.

En del tycker att personer med funktionsnedsättning är mera synliga i både media och i samhället än förut och att förståelsen för funktionsnedsättningar har blivit bättre.

Men en del svarar att det fortfarande

finns fördomar mot personer med funktionsnedsättning också inom vården och socialtjänsten.

Ibland tänker personal i vården och socialtjänsten fel om vad en person klarar av och förstår.

Ibland talar personalen enbart till personens assistent.

En del av de personer som intervjuats säger att man oftare får hjälp av förbipasserande om man använder hjälpmedel som syns.

Personer som betar sig på ett annorlunda sätt på grund av psykisk ohälsa eller intellektuell funktionsnedsättning kan fortfarande möta negativa attityder.

Många av dem som intervjuats tycker att det är jobbigt med långa ansökningstider och med alla papper som ska fyllas i för att man ska få stöd.

Det känns diskriminerande att måsta kämpa för att få den hjälp som man borde ha rätt till och att måsta ansöka om stöd igen och igen fastän man har en funktionsnedsättning som aldrig kommer att gå om.

I förbundets enkät

berättar personer med funktionsnedsättning om att de har blivit uppsagda

eller förlorat arbetstimmar på grund av rykten,

fördomar eller missuppfattningar om vad de klarar av.

I ett litet samhälle som Åland kan det kännas jobbigt

att anmäla att man har blivit fel behandlad.

I enkäten säger många att arbetslivet

inte är tillgängligt alls

till exempel för personer

med intellektuell funktionsnedsättning.

Man upplever också

att myndigheterna inte gör tillräckligt.

Våra rekommendationer:

- Offentliga platser och verksamheter,
alltså platser där alla ska kunna vara
ska göra anpassningar så att alla kan vara delaktiga.
- Myndigheterna ska bemöta personer
med funktionsnedsättning
med respekt och empati
utan att kränka deras människovärde.
Det är extra viktigt då personen har ett stort stödbehov
eller flera funktionsnedsättningar.
- Alla ska ha rätt till arbete.
Det ska vara nolltolerans mot diskriminering
på grund av funktionsnedsättning.

Kvinnor med funktionsnedsättning

Så här står det i konventionen:

Kvinnor med funktionsnedsättning riskerar utsättas för flerfaldig diskriminering. Staterna ska säkerställa att kvinnor med funktionsnedsättning kan åtnjuta sina rättigheter på lika villkor som andra.

Det här betyder att det finns en risk för att kvinnor med funktionsnedsättning blir diskriminerade på flera olika sätt, både för att de är kvinnor och för att de har en funktionsnedsättning. Staterna ska se till att kvinnor med funktionsnedsättning har alla de rättigheter som alla andra människor har.

Åländska kvinnor har i medeltal en lägre inkomst än åländska män. Kvinnor med funktionsnedsättning kan ha det särskilt svårt ekonomiskt eftersom de ofta är sjukskrivna eller sjukpensionärer. Långa sjukskrivningar påverkar hur stor pension man får när man går i pension.

I Funktionsrätt Ålands enkät syntes det att flera kvinnor än män hade upplevt fattigdom. Enkäten visade också att kvinnor oftare än män hade blivit tvungna att lämna bort vissa saker som fritidsaktiviteter, hälsosam mat, kläder och mediciner för att de inte hade råd med dem. En dålig ekonomisk situation

kan också göra en kvinna beroende av sin partner.

Det känns tungt att mötas av fördomar

och negativa attityder i sin omgivning.

Dåligt bemötande av personal i social- och hälsovården

får personer att känna sig utanför.

Kvinnor med osynlig funktionsnedsättning uppfattar

att deras funktionsnedsättning inte tas på allvar.

Då när kvinnorna har behandlats respektfullt

och empatiskt av vårdpersonalen

har det känts bra och då har de mått bättre.

Våra rekommendationer:

- Kvinnor kan råka ut för diskriminering både för att de har en funktionsnedsättning och för att de är kvinnor.
Kvinnor ska uppmärksammas särskilt när man utreder den ekonomiska situationen för personer med funktionsnedsättning.
- Kvinnor med funktionsnedsättning kan ha det extra jobbigt.
De behöver beaktas särskilt när man undersöker hur olika befolkningsgrupper har det.

Barn med funktionsnedsättning, Utbildning

Så här står det om barn i artikel 7 i konventionen:

Staterna ska säkerställa att barn med funktionsnedsättning åtnjuter mänskliga rättigheter som alla andra. Barnets bästa ska alltid komma i främsta rummet. Barn med funktionsnedsättning har rätt att fritt uttrycka åsikter i frågor som rör dem och ska få stöd för att kunna utöva denna rättighet.

Det betyder att stater ska se till
att barn med funktionshinder
har samma rättigheter som alla andra barn.

Det som är bäst för barnet
ska vara viktigare än allt annat
när man tar beslut som gäller barn.

Barn med funktionsnedsättning ska få berätta
vad de tycker om sådant som gäller dem.

De ska få stöd för att kunna berätta vad de tycker.

Så här står det om utbildning i artikel 24 i konventionen:

Personer med funktionsnedsättning har rätt till en grundskoleutbildning och gymnasieutbildning inom det allmänna utbildningssystemet. Ingen får vägras utbildning på grund av sin funktionsnedsättning.

Det betyder att personer med funktionsnedsättning
har rätt att få en grundskoleutbildning
och gymnasieutbildning.

Alla personer med funktionsnedsättning
har rätt att få utbildning.

En del barn och ungdomar på Åland

mår dåligt eller ganska dåligt.

Många ungdomar känner sig ensamma.

Resultaten i undersökningen *Hälsa i skolan* från Institutet för hälsa och välfärd, THL visar att flera unga än förut har känt ångest under åren 2019–2021 på Åland.

Ökningen är särskilt stor hos flickor.

Ungefär en tredjedel av flickorna i årskurs 8–9 och flickorna som går i skola på gymnasienivå har känt måttlig eller svår ångest under år 2021.

Man får vänta länge innan man får hjälp hos barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen på Åland.

Barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen har haft svårt att anställa tillräckligt många psykologer, psykiatriker och skolpsykologer. Coronapandemin och distansundervisningen har varit jobbig för barn och ungdomar på Åland.

Ganska många skolelever på Åland uppger till Institutet för hälsa och välfärd, THL, att de har utsatts för diskriminerande mobbning. På Åland är det fler elever än i riket som säger att de har upplevt diskriminerande mobbning.

Barn som behöver stöd i skolan ska få det. Det står i landskapslagen om barnomsorg och grundskola.

Det finns inte så många möjligheter att studera på gymnasienivå för barn som har haft extra stöd i grundskolan

eller behöver mycket stöd i gymnasiet.

Det finns bara några skolor och linjer på Åland där man kan studera om man behöver extra stöd.

Vårdnadshavare och föräldrar till barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är inte så nöjda med det stöd de har fått.

Särskilt övergången mellan lågstadiet och högstadiet och mellan högstadiet och gymnasiet har varit jobbiga.

De intervjuade tycker att stödet i skolan inte är jämlikt mellan de olika kommunerna.

Våra rekommendationer:

- Barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen behöver mera resurser och tillräcklig personal. Det är viktigt att hjälpa barn och ungdomar med psykisk ohälsa tidigt. De borde få hjälp redan innan de behöver komma till Barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen.
- Mera behöver göras för att minska mobbning och diskriminering i skolan.
- Ungdomar som behöver särskilda anpassningar och undervisning i smågrupp behöver fler möjligheter att välja mellan olika yrkesutbildningar.
- Barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning ska få tillräckligt stöd

för att de ska kunna gå skolan färdigt.
Stödet ska vara lika bra oberoende av
i vilken kommun barnet bor.

Bättre kunskaper om situationen för personer med funktionsnedsättning

Så här står det i konventionen: **Staterna ska bekämpa sociala hinder, såsom negativa attityder till personer med funktionsnedsättning. Staterna ska också höja medvetenheten om personer med funktionsnedsättning och deras rättigheter.**

Det betyder att staterna ska se till
att fler får kunskap
om personer med funktionsnedsättning.
Staterna ska arbeta mot negativa attityder
om personer med funktionsnedsättning.

Förbundet Funktionsrätt Åland
ser ett stort behov av att öka samhällets kunskap
om funktionsrättskonventionen, diskrimineringslagen
och funktionsnedsättningar.
Mera kunskap behövs
för att man ska kunna minska
olika hinder, diskriminering och negativa attityder
mot personer med funktionsnedsättning på Åland.

Många personer med funktionsnedsättning
vet att deras rättigheter inte uppfylls
men de klagar inte.
En del vill inte kritisera fastän bristande tillgänglighet
gör det svårt att delta i samhället.

En del personer med funktionsnedsättning har inte heller tillräckligt med information om vad som går att kritisera utan de är nöjda och glada med det som de får.

I ett litet samhälle som Åland där människor känner varandra kan det ibland kännas extra svårt att kritisera eftersom man inte vill att andra ska tycka att man är besvärlig.

Våra rekommendationer:

- Öka kunskapen om funktionsrättskonventionen och vad den betyder.
- Myndigheterna måste bli bättre på att bemöta personer med funktionsnedsättning.
- Landskapsregeringen ska fortsätta att arbeta för att de rättigheter som finns i funktionsrättskonventionen ska bli verklighet i åländsk lagstiftning.

Tillgänglighet

I konventionen står det:

1. Offentliga miljöer och tjänster ska vara tillgängliga för alla, det gäller fysisk så väl som kognitiv och kommunikativ tillgänglighet. Artikel 9 omfattar all byggd miljö som är öppen för allmänheten. Det innebär att kollektivtrafik samt tjänster som skolor, restauranger, butiker och även bostäder ska vara tillgängliga.

2. Även offentlig kommunikation ska vara tillgänglig, alla ska kunna ta del av offentliga handlingar.

Med tillgänglighet menas att alla ska kunna använda tjänster eller delta i verksamhet.

Alla ska kunna komma in i och vara i hus och kunna besöka olika platser och byggnader.

Alla ska få information på ett sätt som de kan förstå.

1. Offentliga miljöer och tjänster ska vara tillgängliga för alla.

Offentliga miljöer är byggnader och platser som skolor, butiker, restauranger och bostäder.

Också kollektivtrafiken ska vara tillgänglig, alltså till exempel bussar och färjor.

2. Alla ska kunna läsa och förstå offentlig information.

Det är sådan information som riktar sig till alla människor.

Fysisk miljö

Funktionsrätt Åland har en tillgänglighetsgrupp.
Gruppen undersöker om allmänna platser är tillgängliga.

I gruppen finns personer som har
olika typer av funktionsnedsättningar
och representanter från Funktionsrätt Åland.

Gruppen har besökt olika allmänna platser på Åland
som Medborgarinstitutet och Bomarsunds besökscenter.
En del ställen som gruppen har besökt är inte tillgängliga.
På några ställen fanns toaletter
som inte går att använda för den som använder rullstol.
Det fanns också trösklar och för smala dörrar
som gör det svårt att ta sig fram om man behöver rullstol
eller andra hjälpmedel för att röra sig.
På en del ställen saknades kontrastmarkeringar
för personer med synnedsättning.

Tillgänglighetsgruppen kommer och kollar olika ställen gratis.
Men det är inte så många organisationer eller myndigheter
som har bett tillgänglighetsgruppen
att komma på besök.
Det är viktigt att tillgänglighetsgruppen anlitas i tid
och att man faktiskt gör de förändringar som behövs.

År 2015–2016 undersökte Funktionsrätt Åland
tillgängligheten på 33 offentliga platser på Åland.
Många av problemen med tillgänglighet
som upptäcktes då finns fortfarande kvar.

Mariehamns stad har varje år 25 000 euro som staden kan använda för att förbättra tillgängligheten i stadens byggnader. Staden använder varje år en stor del av pengarna för att göra olika byggnader mera tillgängliga. Man har till exempel byggt ramper och anpassade toaletter i stadens lokaler.

Mariehamns stads nya integrationscentrum är inte tillgängligt. Centrumet har flyttat till det gamla rådhuset. Rådhuset är en gammal byggnad som inte är tillgänglig för exempelvis personer med rullstol. Staden har meddelat att det inte finns pengar för att göra något just nu men berättar att de vill göra integrationscentrumet mera tillgängligt i framtiden.

Det är viktigt att ett integrationscentrum är tillgängligt annars kan nya ålänningar med funktionsnedsättning bli dubbelt diskriminerade. De kan bli diskriminerade både för att de är invandrare och för att de har en funktionsnedsättning.

Information och kommunikation

Webbplatser borde vara tillgängliga på Åland. Det finns ett EU-direktiv som säger så. Landskapets myndigheters webbplatser är till stora delar tillgängliga. En del kommuner på Åland har inte helt tillgängliga webbplatser.

Många personer vi intervjuat tycker att information ofta är ganska tydlig och ibland också lättläst.

Under pandemin utvecklades många digitala tjänster och det blev möjligt att delta i olika aktiviteter på distans. Många av de intervjuade tycker det är bra.

Men de intervjuade säger också att alla inte kan ta till sig den information som finns digitalt och att det kan leda till "digitalt utanförskap".

Intervjuade säger att en del personer saknar utrustning som dator, telefon eller bankkoder eller behöver stöd för att använda utrustningen. Det är viktigt att det också finns material på papper eftersom alla inte kan fylla i blanketter på nätet.

En del intervjuade säger att personalen på boenden inte alltid hinner hjälpa med information. De som har anhöriga har lättare att få hjälp med information. Det betyder att personer som inte har anhöriga lätt hamnar utanför. De som har en intellektuell eller kognitiv funktionsnedsättning är särskilt beroende av anhöriga för att få tillgång till information.

Våra rekommendationer:

- Allmänna utrymmen ska vara tillgängliga för alla.
Brist på pengar får inte anges som orsak till att man låter bli att anpassa utrymmen så att de blir tillgängliga.
- De kommuner som inte uppfyller landskapslagen om tillgängliga webbplatser och mobila applikationer måste ordna detta.
- Personer med funktionsnedsättning ska erbjudas stöd för att kunna ta till sig information från myndigheter. Det är särskilt viktigt att beakta dem som saknar anhöriga eller andra stödpersoner.

Rätt att leva självständigt och delta i samhället

I konventionen står det:

Personer med funktionsnedsättning har rätt att bestämma var och med vem man vill bo på samma sätt som andra. De har också rätt att få stöd för att kunna vara med i samhället.

Det finns problem i många stödtjänster som samhället borde ordna.

Det visar svaren i enkäten och intervjuerna som Funktionsrätt Åland gjorde.

Många som behöver personlig assistans tycker att de inte får assistans tillräckligt många timmar. Det kan också ta väldigt länge innan man får assistans.

Vissa personer med till exempel kognitiva funktionsnedsättningar upplever att de skulle behöva assistans men inte har fått det.

Kognitiva funktionsnedsättningar kan betyda till exempel att man har svårt att minnas, att hitta rätt eller koncentrera sig.

Utan en lämplig ledsagare har de inte möjlighet att delta och påverka i samhället eller använda den service som de har rätt till. De som saknar anhöriga är speciellt utsatta.

Det finns också personer som har fått bara boendestöd fast de själva upplever att de har ett större stödbehov och borde få personlig assistans.

Klientombudsmannen vid Ålands Ombudsmannamyndighet stöder och ger råd åt dem som är klienter hos kommunernas socialvård. Man kan kontakta klientombudsmannen om man är missnöjd över den service man har fått.

En stor andel av de som kontaktar klientombudsmannen är missnöjda över beslut om närståendevård och personlig assistans. Klientombudsmannen berättar att missnöjen med beslut ofta har handlat om brister i serviceplaner eller att serviceplaner saknas.

Om en serviceplan saknas kan det leda till att en person inte får lämplig service och att ingen kontrollerar om de nuvarande service- och stödformerna motsvarar klientens behov.

Det är viktigt att individuella serviceplaner utarbetas tillsammans med klienten och närstående eller andra personer som känner klienten väl.

Många klienter som har klagat till klientombudsmannen känner att de inte tagits på allvar i kontakten med Kommunernas socialtjänst. Vissa upplever att handläggare tagit egna beslut i frågor där klienten borde få bestämma själv.

Kommunikationen mellan klienter och professionella har inte alltid fungerat smidigt enligt vissa personer som Funktionsrätt Åland har intervjuat. De påpekar också att klienternas närstående

eller andra viktiga stödpersoner
borde få information och bli hörda.

När Kommunernas socialtjänst övertog klienter
från kommunerna i januari 2021
upptäckte man att en del serviceplaner för klienterna
var gamla eller saknades helt.

De som arbetar med service
till personer med funktionsnedsättning
vid Kommunernas socialtjänst
säger att övergångsperioden var mycket kort
och att arbetet fortfarande pågår i april 2023.
Kommunernas socialtjänst säger att det är svårt
att rekrytera nya socialarbetare.

Våra rekommendationer

- Myndigheterna måste se över hur de arbetar
så att behandlingstider inte blir för långa.
- Myndigheter ska kartlägga klienternas servicebehov
i samarbete med dem
och utarbeta serviceplaner
för att garantera rätt stöd och service i rätt tid.

Personlig rörlighet

I konventionen står det:

Staterna ska underlätta personlig rörlighet samt tillgång till hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning till en överkomlig kostnad.

Det betyder att staterna ska hjälpa till

så att alla ska kunna röra sig.

Personer med funktionsnedsättning

ska ha rätt till hjälpmedel

till ett pris som personerna har råd att betala.

Färdtjänst

De flesta av dem som svarade på förbundets enkät

tycker att färdtjänsten fungerar bra.

Många är också beroende av familj och anhöriga

för att kunna åka dit de vill och behöver.

En del intervjuade tycker att de inte får

tillräckligt med färdtjänstresor

och måste välja noggrant vart de åker.

Lagen säger att de som beviljas färdtjänst

har rätt att använda minst 18 enkelresor varje månad.

Men det är inte särskilt lätt

att få mera än 18 resor om man behöver det.

Intervjuade säger att när man inte kan använda färdtjänst

kan man känna sig ensam och isolerad.

Man har inte samma möjligheter som andra

att delta i till exempel kulturlivet.

Ibland har politiker diskuterat om man kunde samåka, alltså åka tillsammans inom färdtjänsten. Det kunde bli billigare om flera personer åker tillsammans och det skulle vara bra för miljön.

Medlemmar i förbundets medlemsföreningar tycker att det kunde vara bra att kunna samåka ibland. Ett exempel på det är när en grupp där alla har rätt till färdtjänst åker på en gemensam utfärd. Då kunde man samåka och spara färdtjänstbiljetter. Förbundet tycker att ökad flexibilitet är bra. Men det får inte bli så att man tvingas samåka.

Kollektivtrafik

Alla bussar som kör tätortstrafik i Mariehamn är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. På landsbygden är vissa bussar tillgängliga och fler ska vara det år 2026. En del busshållplatser på Åland är tillgängliga.

Den som använder rullstol och ska åka buss i Ålandstrafiken måste boka sin resa 12 timmar före bussen startar. Det här betyder att passagerare med rullstol inte har samma möjlighet som andra passagerare att åka buss när de vill.

Funktionsrätt Åland har gett ett utlåtande till landskapsregeringen

om vad som kunde förbättras i kollektivtrafiken på Åland.

Funktions skrev bland annat

att kontrastfärger som hjälper personer med synskada

behövs i bussarna

och att det alltid borde stå tydligt på bussen

vart den är på väg.

Förbundet påpekade också att det behövs skyltar

där det står vilken nästa hållplats är

och att det också ska sägas i högtalaren

vilken nästa hållplats är.

Det behövs också väderskydd på hållplatserna

för dem som väntar på bussen.

Den nya färjan på linjen Långnäs-Snäckö i Kumlinge

har fått kritik under våren 2023.

Det saknas hiss på den nya färjan.

Det gör att färjan inte är tillgänglig

för personer med funktionsnedsättning.

Lösningen för personer med funktionsnedsättning

blir en tillbyggnad på däck

för de som inte kan gå uppför trappan till salongen.

Särlösning för en viss grupp är inte en bra lösning

och personer med funktionsnedsättning

kan känna sig utpekade.

Våra rekommendationer

- Öka antalet färdtjänstresor och inför mer flexibilitet i systemet.
- Samåkning passar inte alla. Det är viktigt att vardagen inte försvåras för dem som använder färdtjänst. Det får inte bli så att man till exempel får använda färdtjänst bara vissa tider och måste passa ihop sin tidtabell med andras.
- Skärgårdstrafiken och kollektivtrafiken ska vara tillgänglig för alla utan att det införs särlösningar för en viss grupp. Personer med funktionsnedsättningar ska ha samma möjligheter som andra att åka kollektivt utan att behöva boka långt i förväg.

Respekt för privatlivet

I konventionen står det:

Personal som arbetar med personer med funktionsnedsättning ska få utbildning i rätten till respekt för privatlivet. Om man upplevt kränkning har man rätt att få sin sak prövad. Känsliga uppgifter om personer med funktionsnedsättning ska skyddas på lika villkor som för andra.

Det betyder att personer
med funktionsnedsättning
har rätt till ett privatliv.

Personal som arbetar
med personer med funktionsnedsättning
ska få utbildning i rätten till respekt för privatlivet.

Om man upplevt en kränkning
har man rätt att få sin sak prövad.

Det betyder att det kontrolleras i domstol
om någon har behandlat en fel.

Känsliga uppgifter
om personer med funktionsnedsättning
ska skyddas på samma sätt
som information om andra personer.

I förbundets enkät fanns en fråga

om man har upplevt kränkning
av den personliga integriteten.

Ungefär 25 procent svarade ja.

Av dem som svarade ja

var det lite mindre än 10 procent

som upplevt det ofta eller ganska ofta.

Vid Ålands hälso- och sjukvård har det två gånger sedan år 2016 hänt att anställda läst stora mängder journaler som de inte haft rätt att läsa. Det är mycket viktigt att Ålands hälso- och sjukvård har rutiner för att förhindra att liknande saker händer igen. När sådant händer minskar förtroendet för sjukvården.

Det finns en myndighet på Åland som heter Datainspektionen som ger råd om hur personuppgifter ska hanteras inom landskapet och kommunerna. Datainspektionens chef har sagt att Åland bryter mot EU:s dataskyddslag. Chefen har också sagt att Datainspektionen inte hinner göra allt det jobb som borde göras då de har bara en person anställd.

Våra rekommendationer:

- Utveckla arbetsrutiner för myndigheter så att social-och hälsovården inte kränker den personliga integriteten.
- Se till att det finns tillräckliga resurser så att Åland kan förverkliga och följa de dataskyddslagar som man har lovat att följa.

Hälsa, Habilitering och rehabilitering

I konventionen står det så här om hälsa:

1. Hälsa- och sjukvården ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. All information om vård och behandlingar ska vara tillgänglig.

2. Vård får endast ges efter fritt och informerat samtycke. Samtycke kan i vissa fall ges genom stödjande beslutsfattande.

Det betyder att staterna ska se till att det finns hälso- och sjukvård för personer med funktionsnedsättning.

Vården ska vara tillgänglig.

Också informationen om vården och behandlingarna ska vara tillgänglig.

Man ska få information på ett sätt som man kan ta till sig och förstå.

Man får ge vård åt en person bara om den personen går med på att få vård.

I vissa fall kan en annan person bestämma i stället för den som ska få vården, men bara om personen inte själv kan meddela vad hen vill.

I konventionen står det så här om habilitering och rehabilitering:

Habilitering samt rehabilitering ska erbjudas personer med funktionsnedsättning med målet att uppnå bästa möjliga hälsa och funktionsförmåga.

Habilitering är att en person tränar och får stöd så att hen kan göra så mycket som möjligt.

Rehabilitering är träning för att lära sig att göra det man kunde förut.

Staterna ska se till att personer med funktionsnedsättning får stöd och träning så att de kan klara sig själva så mycket som möjligt och att de kan vara med på allt de vill.

Av de personer som svarade på Funktionsrätt Ålands enkät var det en del personer som svarade att de behöver rehabilitering.

Av dem som behöver rehabilitering svarade 40 procent att de inte får tillräcklig rehabilitering.

20 procent av de som svarat på enkäten berättade också att de upplevt olämpligt bemötande i kontakt med hälso- och sjukvården.

Under år 2022 avbröt Ålands hälso- och sjukvård sitt samarbete med det privata rehabiliteringssjukhuset Orton i Helsingfors.

Det ledde till att flera patienter tog kontakt med förbundet för att få hjälp med att lämna in klagomål.

Många patienter med smärtor som haft nytta av behandlingar på Orton upplevde att deras möjlighet att få likvärdig vård på andra sjukhus försämrades.

I mars år 2023 lämnade förbundet Funktionsrätt Åland en skrivelse till Ålands hälso- och sjukvård och landskapsregeringen.

I den skrivelsen berättar 26 anonyma patienter med kroniska smärtor eller neurologiska sjukdomar om brister i Ålands hälso- och sjukvårds rehabiliterande vård under åren 2021 och 2022.

Patienterna berättar att de upplevt bristande omvårdnad och respektlös och rent av kränkande behandling.

22 av de 26 patienterna upplever att de inte fått hjälp från Ålands hälso- och sjukvård.

18 patienter upplever att deras mående har blivit sämre.

Flera personer har vänt sig

till Funktionsrätt Åland

för att lämna klagomål

om att den rehabiliterande vården

på Ålands hälso- och sjukvård fungerar dåligt.

Förbundet har varit i kontakt med Ålands hälso- och sjukvård och väntar på att de ska göra något åt saken.

År 2022 gjordes en studie över

hur patienter inom psykiatrin på Åland

upplever bemötandet inom vården.

Studien gjordes av Ålands ombudsmannamyndighet.

Personer som hade blivit intervjuade i studien

säger att bemötandet inom psykiatrin

blir sämre av att personalen byts ut ofta.

Personerna som intervjuats önskar

bättre kommunikation från vårdpersonal

om varför beslut har tagits.

De önskar också rättvist bemötande

när de söker hjälp för fysiska,

alltså kroppsliga sjukdomar.

År 2020 gjordes det en undersökning om hur ålänningar upplever att de har blivit diskriminerade. I den säger personer med funktionsnedsättning att de upplever diskriminering då sjukvårdspersonalen inte tar personens symptom på allvar. De upplever också att de blir diskriminerade när till exempel läkare tar beslut utan att träffa personen som berörs.

Vård utanför Åland handlar ofta om att patienten skickas till Åbo universitetscentralsjukhus (ÅUCS). En del personer skickas också till andra sjukhus i Finland och till Akademiska sjukhuset i Uppsala. Andelen vårddagar samt vårdbesök till Finland har ökat och andelen som skickas till Sverige har minskat under de senaste två åren.

Många ålänningar skulle hellre få vård i Uppsala. Det är kortare resväg till Uppsala än till Åbo. Men framför allt är personer från Åland rädda för att inte få tala svenska om de får vård i Finland.

Även om man har rätt att få träffa en svenskspråkig läkare så kan det vara svårt att kommunicera med övrig personal om man inte kan finska.

När en patient är sjuk eller mår dåligt kan det vara en stor stressfaktor att inte kunna kommunicera eller be om hjälp.

Våra rekommendationer:

- Lyssna till vad patienter med smärtor själva önskar och se till att de får bästa möjliga vård på och utanför Åland.
- Se till att patienter bemöts på ett respektfullt sätt inom psykiatri och att patienter med psykiatriska diagnoser bemöts på ett rättvist sätt när de söker vård för fysiska sjukdomar.
- Patienter som skickas till sjukhus i Finland ska kunna känna sig trygga med att kunna klara sig på svenska.

Arbete och sysselsättning

I konventionen står det:

1. Personer med funktionsnedsättning ska ha samma möjligheter som andra att skaffa ett arbete. De ska ha lika lön för lika arbete, trygga arbetsförhållanden och möjlighet att utöva fackliga rättigheter som andra.

2. Ingen ska diskrimineras i arbetslivet på grund av sin funktionsnedsättning och arbetsplatser ska vara tillgängliga. Offentliga aktörer har ett särskilt ansvar att anställa personer med funktionsnedsättning.

1. Personer med funktionsnedsättning har rätt till arbete som andra.
De ska få likadan lön som andra som gör samma arbete och ha samma rättigheter som andra.

2. De ska kunna arbeta på arbetsplatser där andra arbetar.
Arbetsplatserna ska vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.
Ingen ska diskrimineras i arbetslivet på grund av sin funktionsnedsättning.

Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet, AMS, har ansvar för studiebidrag och arbetslöshetsunderstöd på Åland.
Det är viktigt att de som arbetar på AMS har kunskap om funktionsnedsättningar och att AMS digitala tjänster är tillgängliga för alla.
De som arbetar på AMS behöver komma ihåg

att vissa arbetssökande har svårt
med att skriva jobbansökningar
och förstå jobbansökningstexter.

Åländska barn med intellektuell funktionsnedsättning
som inte kan gå i den vanliga grundskolan
kan gå i träningsundervisning.
Det är vanligt att de här barnen
blir uppmanade att söka sjukpension
när de fyller 16 år.
Sjukpension borde inte vara
det enda alternativet för de här barnen.

I rapporten *Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020*
har man intervjuat närstående
till personer med intellektuell funktionsnedsättning.
De tycker att det behövs bättre studievägledning i skolan
för barn med intellektuell funktionsnedsättning.

Den finländska intresseorganisationen FDUV
berättar att bara 2000 personer
med intellektuell funktionsnedsättning
arbetar på den öppna arbetsmarknaden i Finland.
Det finns ungefär 25 000 personer
med intellektuell funktionsnedsättning i Finland
som skulle kunna ha ett arbete.
Av de 2000 som arbetar får bara 400–500 personer
lön från sin arbetsgivare.
De andra har någon typ av sysselsättningsstöd.
På Åland ser det ut på samma sätt som i Finland.

I rapporten *Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020*

tas diskriminering i arbetslivet upp och det visar sig att särskilt personer med psykiska funktionsnedsättningar upplever diskriminering på arbetsmarknaden.

Personer som varit utan arbete på grund av sjukdom en längre tid har svårt att få jobb.

Det händer ganska ofta att personer med psykisk funktionsnedsättning blir långtidsarbetslösa hos AMS eller förväntas bli sjukpensionärer.

År 1993 startade Funktionsrätt Åland Fixtjänst på uppdrag av landskapsregeringen.

Fixtjänst startades för att ge arbete åt dem som inte får arbete på den öppna arbetsmarknaden.

Liknande arbetsplatser fanns inte i de åländska kommunerna då.

Senare har kraven ändrats och kommunernas skyldighet ökat.

Kommunerna är skyldiga att erbjuda arbete för dem som inte får arbete på den öppna arbetsmarknaden.

Sedan 2020 har förbundet drivit verksamheten på Fixtjänst på uppdrag av Kommunernas socialtjänst.

Under år 2023 ska verksamheten helt och hållet tas över av Kommunernas socialtjänst.

På Fixtjänst berättar man att det finns flera som skulle vilja arbeta där än vad man kan ta emot.

Arbetstagare vid Fixtjänst som har sjuk- eller förtidspension och inte är där för rehabilitering

får sedan år 2020 det som kallas "flitpeng".

Det betyder att de får 240 euro per månad

om de arbetar fem dagar per vecka.

Före år 2020 hade dessa arbetstagare timlön och många av dem har nu mindre inkomster än förr. Det är mycket ovanligt att arbetstagare vid Fixtjänst senare får arbete på den öppna arbetsmarknaden.

Emmaus Åland har också stödarbetsplatser inom sin verksamhet.

Där kan bland annat personer med funktionsnedsättning arbeta med handledning.

Emmaus arbetar också med arbetsträning för personer som varit arbetslösa en längre tid.

Personer som drabbas av en demenssjukdom hamnar ofta i en situation där de inte längre kan sköta sitt arbete. Det kan leda till att de blir uppsagda eller får sjukpension. De som nyligen har fått en diagnos har ofta arbetsförmåga och mycket kunnande kvar. Den dagverksamhet som finns för personer med demenssjukdom passar inte för dem. Det fattas riktad sysselsättning eller stöd för att den här gruppen ska kunna vara kvar på sitt jobb.

Det står i *Handbok för offentlig upphandling för landskapet Åland* att man kan ställa krav på socialt ansvar av leverantörer när man köper tjänster. Det här betyder att när till exempel en myndighet, en skola eller ett bibliotek köper en tjänst av ett företag så kan de kräva att företaget på något sätt tar ansvar för samhället och människor.

Det kan till exempel vara att företaget hjälper till att anpassa utsatta människor till samhället.

Våra rekommendationer:

- En del av bidraget till föreningar och verksamheter kunde ges för att de ska understöda anställning av personer med funktionsnedsättning.
- Den offentliga sektorn, till exempel landskapen och kommunerna borde oftare anställa personer som behöver jobb men inte kan få det på den öppna arbetsmarknaden.
- Personer som nyligen har fått en demenssjukdom behöver stöd för att behålla och klara av sitt arbete.
- De som köper tjänster ska använda sig av möjligheten att ställa krav på socialt ansvar av leverantörer. Det måste följas upp hur ofta de som köper tjänster använder sig av den här möjligheten.

Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

I konventionen står det:

1. Personer med funktionsnedsättning har rätt till tillfredsställande levnadsstandard vilket innebär: tillgång till tillräckligt med mat och kläder, lämplig bostad samt ständigt förbättrade levnadsvillkor.

2. Personer med funktionsnedsättning som saknar arbete ska få ekonomiskt stöd och institutionalisering ska undvikas. Det ska finnas service för behov till följd av funktionsnedsättningen samt sociala trygghetsprogram.

1. Personer med funktionsnedsättning

har rätt till ett bra liv.

Det betyder tillräckligt med mat, kläder

och en lämplig bostad.

Staterna ska se till att personer med funktionsnedsättning

har samma rätt som andra till att få det bättre.

2. Personer med funktionsnedsättning som saknar arbete

ska få ekonomiskt stöd.

Det ska finnas den service

som personen med funktionsnedsättning behöver.

Det är länge sedan det har gjorts en utredning

om den ekonomiska situationen

för personer med funktionsnedsättning på Åland.

Den senaste gjordes år 2008.

En sådan utredning behöver göras nu.

Funktionsrätt Ålands enkätundersökning visade

att totalt 28 procent av de svarande

hade upplevt fattigdom.

Det var fler kvinnor än män
som hade upplevt fattigdom.

När man jämför med de finska
funktionshinderorganisationernas enkät
som gick ut till hela Finland år 2018
kan man se att det där var omkring 50 procent
som hade upplevt fattigdom.

I rapporten *De särskilt utsatta och utkomststödet på Åland*
intervjuas personer som arbetar inom den åländska socialvården.

De intervjuade berättar
att det ofta är svårt
för deras klienter med utkomststöd
att få arbetsprövning.

Många arbetsplatser vill inte ta emot klienterna
bland annat för att de kan behöva handledning.

De som arbetar inom socialvården
tycker att det behövs resurser till privata arbetsgivare
för till exempel handledning.

Många av dem som lever i en svår ekonomisk situation
och får utkomststöd är arbetslösa.

Det gäller särskilt de personer som har
problem med hälsan men som inte har rätt
till sjukdagpenning eller rehabiliteringsstöd.

De intervjuade berättar att många
av deras klienter som är långtidssjuka
har neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

De påpekar också att hälsoproblem ofta är en orsak till att en klient behöver utkomststöd.

Våra rekommendationer:

- Utred den ekonomiska situationen för personer med funktionsnedsättning.
- Utveckla flexibla arbetslösningar för personer med funktionsnedsättning.
- Utveckla arbetsförmedlingen så att det finns stöd som är flexibelt och passar olika personer. Stödet ska inte avbrytas när personen blivit anställd.

Slutord

Det finns ännu många platser och tjänster på Åland som inte är tillgängliga för personer med funktionsnedsättningar.

Situationen är densamma i både stad och landsbygd.

Arbetet med att göra det åländska samhället mera tillgängligt behöver fortsätta.

Det är viktigt att arbetet görs tillsammans med experter och organisationer som representerar personer med funktionsnedsättning.

Det är viktigt att arbeta för bättre psykisk hälsa.

Det är viktigt att ingen blir mobbad eller diskriminerad i skolan eller arbetslivet för att den har en funktionsnedsättning.

Barn och unga med funktionsnedsättning som behöver stöd i skolan bör ha bättre möjligheter till en mångsidig utbildning också på gymnasienivå.

De behöver också utökat stöd i övergången från skola till arbetsliv.

Det behöver finnas lämpliga former av sysselsättning för personer med funktionsnedsättning som inte kan få arbete på den öppna arbetsmarknaden. Arbetslöshet leder ofta till en dålig ekonomisk situation.

Nu är socialtjänsten samlad under Kommunernas socialtjänst.

Det här är bra,
för det är mera rättvist för klienterna.
Det är meningen att servicenivån inte ska påverkas
av vilken kommun klienterna är bosatta i.
Det finns ändå områden
inom Kommunernas socialtjänst
som behöver förbättras.

Det är ett problem att personer
med funktionsnedsättning
har begränsad tillgång
till personlig assistans och färdtjänst.
Det påverkar möjligheterna till delaktighet
i både samhällslivet och arbetslivet.

Det finns fortfarande fördomar
mot personer med funktionsnedsättning.
Hela samhället behöver arbeta
för att ingen ska bli diskriminerad
och för att alla ska behandlas lika.

Rapporten är gjord av Funktionsrätt Åland r.f.
Arbetsgrupp: Erika Elfsberg, Eva Kuhlefeldt, Karl Wahlman
Intervjuerna är gjorda och sammanställda 2023 av:
Eva Kuhlefeldt, socionomstuderande vid Yrkehögskolan Arcada

Mariehamn, augusti 2023